

„Romának lenni nem betegség”

Kunhegyesi Ferenc a hétköznapi művésze

Kreativitásával és tehetségével táncosként, rádiós újságíróként, majd festőművészként szerzett magának országos hírnevet. Végül megmaradt a festészetnél, ugyanakkor napjainkban ő Kiskőrös egyik legismertebb közéleti személyisége. A város Cigány Nemzetiségi Önkormányzatának elnöke, aki szabadidejében roma gyerekekkel foglalkozik. Kunhegyesi Ferencsel családi háttéréről, művészi pályájáról és a maga teremtette közösségről, azaz „Ferkina király udvaráról” beszélgettünk.

– *A felmenői között is akadtak tehetséges közösségi emberek? Kérem, meséljen a családjáról!*

– Tradicionális oláh cigány családba születtem, első gyerekként. Két öcsémmel és a húgommal együtt nagy tisztességben neveltek fel a szüleink. Apám, diákként elsőtől nyolcadikig kitűnő bizonyítványt szerzett. Az általános iskola után el akarták vinni egy bentlakásos gimnáziumba, de az édesanyja nem adta a hozzájárulását. Bizalmatlan volt, mert azt hitte, hogy elveszik tőle a fiát, és soha nem kerül majd vissza. Így apuból nem lett orvos. Fiatal korában, mint az akkori legtöbb roma ember, lovakkal fuvarozott, majd egy régi 353-as, kormányváltós Wartburggal taxizni kezdett, és magántaxis lett. Élete végéig komoly, jó szándékú, agilis személyiség maradt, aki tenni akart a népéért. A kiskőrösi cigányok számára olyan volt, mint Martin Luther King vagy Gandhi. Már a rendszerváltás előtt segíteni próbált a romák beilleszkedésében; a cigány identitáshoz és az élethez való pozitív hozzáállása különlegesnek számított a romák között. Egy évvel ezelőtt halt meg, tőle vettem át a Cigány Nemzetiségi Önkormányzat vezetését.

Nagyon sokat tanultam tőle. Megtanította, hogy az embernek először önmagával kell kibékülnie, a saját lelkét kell rendbe raknia, utána következhet a szűkebb, majd a tágabb környezet. Ha ez sikerül, akkor talán még a nagy álmok is valóra válhatnak. Apám ilyen ember volt, én is ilyen vagyok, de valószínű, hogy mindez a nagyapámtól indult. Ő külsőre és habitusra is olyan volt, mint egy öreg zsidó. Fehér bőrű úriember, aki elegánsan öltözött, öltönyben, gojzer varrott cipőben, bottal járt, mindig ropogott alatta a talaj. Régiségekkel kereskedett. Az oláh cigányokon belül a régiségkereskedő elég magas kasztrétegnek számított. Nagyapám a tehetősebbek közé tartozott, Kiskőrösön az elsők között volt autója. Egy családi legenda szerint még kölcsönt is adott az akkori bírónak... mindenesetre nagyon nagy presztízse volt a városban.

Ebben a tősgyökeres kiskőrösi családban a dédnagyapám ezermesterként kereste a kenyerét. Örökölt tőle egy erős cigányfúrót, amivel régen a létrafokokat csinálták. Szerencsés vagyok, hogy a nagyapám meg az ő apja gyönyörű tartású romák voltak. Mindannyian meg tudtuk tartani roma identi-

tásunkat úgy, hogy tiszteletben tartjuk más nemzetek kultúráját. Ugyanakkor a felmenőimnek megvolt a maguk mestersége, nem szorultak rá a többségi társadalom adományaira.

– *A városban jelenleg mennyi a romák aránya, és milyen helyzetben élnek?*

– A tizenötezer lakosból kb. öt-hatszáz fő cigány, akik úgy élnek, mint társaik a vidéki városok többségében. Azt gondolom, hogy az asszimilálódás visszafordíthatatlan, nagyon rossz a helyzet. Amíg Budapesten egy roma közösség még képes kultúráról beszélni, addig itt sajnos már nem. A vidéki romák már nem beszélik a nyelvüket, teljesen elfelejtették a kulturális szokásaikat és a jó hagyományaikat, míg a rosszakat megtartották. Kultúra helyett gyakorlatilag csak szociális ügyekkel foglalkozom. Néhány alkalommal elhoztam olyan roma alkotásokat, alkotókat, amik, illetve akik kapcsán igazi művészetről beszélhetünk. Itt járt pl. a *Magyar népmesék* című rajzfilmsorozat társrendezője, Horváth Mária, a kecskeméti Pannónia Filmstúdió egyik alapító tagja, aki feldolgozott öt roma mesét. Rendeztünk egy kiállítást a mesék néhány filmkockájának vászonváltozatából. Az itt élő romák nagy része nem jött el, mert tőlük távol áll mindez, nem ismerik ezeket a meséket. Pedig milyen jó lenne, ha az egész ország megismerné e csodás történeteket, mert valamennyi a mi kultúrkörünkéből való, és él köztünk egy csodálatos alkotó, aki mindezt legitimálja a művészetével. Nagyon fontos lenne ezeket az elveszett mítoszokat visszaosztani. Gyerekkoromban a nagyanyám nem könyvből olvasta a mesét elalvás előtt. Nyaranként nagy tüzet rakott, ott voltunk többen unokatestvérek, és a Mami elkezdett mesélni. *A Nap és a Hold történetét, a Madarakból lettünk, a Hogyan lett az ember* című meséket – amiket Horváth Mária feldolgozott – gyerekkorom óta mind ismertem.

A helyzet másutt sem jobb. Országszerte tartok különböző művészetterápia jellegű foglalkozásokat. Nemrég Miskén jártam, ahol az egyik romológus szakember megosztotta velem a gondolatait. Vele együtt én is úgy gondolom, hogy egy alternatív, új módszerre lenne szükség, hogy a roma gyerekeket tanítani tudják. A legtöbb osztályban még mindig a „hátsópados rendszert” alkalmazzák, ami tarthatatlan. A párom pedagógus, mégis ki merem jelenteni, hogy a tanárok többsége nincs felkészülve a speciális módszerekre és a tágabb értelemben vett roma kultúra visszatanítására, hiszen nem ismerik azt. Érdekes, hogy milyen keveset tudunk egymásról. Magyarországon sokkal többet tudnak az amerikai indiánokról, mint a cigány törzsekről. Tudják, hogy vannak cherokee-k, irokézek, maják stb., de arról alig hallott valaki, hogy léteznek többek között cerhárok, csurárok, gurvárok. Véleményem szerint tényleg az utolsó órákban vagyunk. Ha nem tudjuk megmenteni ezt a kis közösséget, teljesen el fog tűnni. A cigányok csupán abban különböznek a többi eltűnt nemzetiségtől, hogy még látszanak rajtuk a rasszjegyek.

– *Annak idején ön is megtapasztalta a „hátsópados rendszert”? Olvasóink számára is bizonyára jól ismert a módszer, amikor a renitens, problémás gyereket büntetésből az utolsó padba ülteti a pedagógus. Ön később mégis megtalálta az önkifejezés eszközét. Hány évesen és hogyan?*

– Persze, az iskolában végig ilyen gyerek voltam, mert nem érdekelt az intézményesített oktatási rendszer. A mester utáni tanulási vágy azonban régóta megvolt bennem. Nagyon csalódottan ültem abban a hátsó padban, pedig

jó tanáraink voltak, és az osztályban nem okozott gondot, hogy roma vagyok. Abban a közösségben mindig vezető egyéniségnek számítottam. Kiskorom óta táncoltam. 1983-ban, 13 éves koromban a break táncsal kezdődött, kint zúztuk a parkban, Kiskőrös főterén. Ez a mozgásfajta egy populáris hullámmal Amerikából érkezett, itthon pedig megtűrték. Úgy mozgunk, mint a robotok, és közben pantomimelemeket használunk. Mindenki odavolt tőle, különböző helyekre hívtak fellépni. Diszkókban és egyéb rendezvényeken szerepeltem. Egy idő után azt gondoltam, hogy fejleszteni kellene a mozgást, ezért hétvégenként fel-feljárógattam budapesti táncstúdiókba. Kezdetben a Dominó Táncstúdióba, majd Jeszenszky Endre dzsesszbalett csoportjába, később Földi Bélához és Angelusz Ivánhoz kortárs táncot tanulni. Jó mesterektől lestem el a műhelytitkokat, amelyeket alaposan összegyűrtam, és végül egy egészen egyedi dolgot hoztam létre. Jártam az országot, közben beneveztem a Ki mit tud?-ra, ahol a középdöntőig jutottam. Ez a lehetőség nagyon sokat nyújtott számomra, hiszen menedzserirodákkal tartottam a kapcsolatot, így anyagilag is megérte. Külföldre is utaztattak, egészen Japánig jutottam.

Amikor harmincéves lettem, elegem lett az éjszakázásból, úgy éreztem, hogy kiöregedtem. Semmiképp sem akartam tánckarban, táncszínházban dolgozni, mert annál azért jóval bohémabbnak és karakteresebbnek tartottam magam.

– *Harmincévesen még fiatal az ember, manapság ilyenkor szoktak váltani. Ön merre lépett tovább?*

– Függetlenül attól, hogy nem jártam iskolába, tudtam, hogy mit akarok, és mit nem akarok. Számomra az élet mindvégig játék maradt, ritkán kellett kompromisszumot kötnöm. Nagyon szerencsés vagyok, és ez a mai napig így van. Persze ennek megvan az ára, mert nem lettem gazdag, és nincsen különösebb egzisztenciám. Igaz, nem is vágyom rá. Miután befejeztem a táncot, a kiskőrösi kiegészítő iskolában dolgoztam, ami azóta az Egységes Gyogyepedagógiai Módszertani Intézmények, azaz az EGYMI helyi központja. A szakemberek itt a csecsemőktől a középiskolás korúakig foglalkoznak a gyerekekkel. Néhány hónap után értesültem arról, hogy a budapesti Független Média Központ roma fiatalokat keres újságíró-gyakornoknak. Egyéves képzést, ösztöndíjat és az oktatás után álláslehetőséget kínáltak a többségi médiában. Tetszett a kihívás, ezért beiratkoztam, és elvégeztem a tanfolyamot. Azon kevesek közé tartoztam a csoportban, akik beszéltek cigányul, így szerkesztői és műsorvezetői lehetőséget kaptam a Rádió C-ben. Jó pár évig szerkesztettem egy romani nyelvű kulturális műsort, majd Kiskőrösön megalapítottuk az ország második roma rádióját, az AROMA rádiót. Az interjúkat, riportokat és az adást önkéntesek készítették, de egy idő után sajnos bebizonyosodott, hogy a helyi közösség még éretlen a működtetésére.

– *Megcsapta egy kicsit a média szele?*

– Mindenképp, hiszen a mai napig gyűjtök anyagokat. Azt hiszem, hogy az országban egyedülálló, amit csinálok. Rengeteg a rádiós hanganyagom és a régi roma meséket, szokásokat, hagyományokat megőrkítő gyűjtésem. Aki a környéken még beszéli a lovári nyelvet, azokkal már mind készítettem riportot. Az anyagok nagy részét – Kvalla Gábor barátom segítségével – leadta a közszolgálati rádió nemzetiségi műsora. Archiválás után ezek a hangfelvételek pótolhatatlan közkinccsé válnak.

– Említette, hogy gyerekkorától kereste a mestereket, a táncos korszakából néven is nevezett jó néhányat. Kik voltak még meghatározó személyiségek a pályája során?

– Bari Károly költővel kezdődött, akivel Kiskőrösön egy író-olvasó találkozón találkoztam először. 18 éves voltam, és felkértek, hogy a romaság nevében én köszöntsem őt. Akkor már a modern tánc és a Ki mit tud? miatt „ismert embernek” számítottam. Bari Károssal még évekig tartottuk a kapcsolatot, nagyon sokat beszélgettem vele. Jött azután Lakatos Menyhért író, majd Szentandrassy István festőművész.

Szentandrassyval elég későn, harmincéves koromban találkoztam, és ez az eleven kapcsolat ma is tart. A tánc után azt gondoltam, hogy nem ártana most már komolyabban rajzolni, festeni. Jöjjön a művészetnek egy másik ága, amelyben felfrissülhetek és kipróbálhatom magam! Nagyon régi vágyam volt a festészet, ezért heti rendszerességgel feljártam Szentandrassyhoz. Egyetemen és főiskolán nem így tanítanak a mesterek, ahogy ő. Úgy vezetett be a művészetekbe, mint az ókori görögök. A vele való beszélgetés fölér egy egyetemi kurzussal. Ő soha nem azt mondta, hogy fogjam a ceruzát, vagy éppen milyen témához nyúljak, hanem látszólag csak az életünk dolgairól beszélgettünk. Valójában ezek a beszélgetések filozófiai eszmefuttatások voltak. Amikor megismerkedtem vele, azt mondta, hogy „innentől kezdve, komám, a sorsunk elválaszthatatlan, és felelősek vagyunk egymásért”. Rendszeresen hívjuk egymást és közösen ügyködünk. Hála istennek, még mindig van mit tanulnom tőle.

– Az a sajátos, szürreális stílusvilág, ami jól felismerhető a képein, e beszélgetések nyomán alakult?

– Ilyenfajta segítségnyújtás nem volt. A saját egyéni hangomat nekem kellett kitalálni, kialakítani. Természetesen Péli Tamás és Szentandrassy István akkora fák, hogy az árnyékukból nagyon nehéz volt kikeveredni. Minden tanítvány esetében elkerülhetetlen, hogy kezdetben a mesteréhez hasonlóan alkot. Eljön azonban az idő, amikor a mesterről éppúgy le kell válni, mint a szülőkről. Nagyon nehéz volt megtalálnom a saját arcom, mert két olyan tehetségről van szó, akiket én Picasso nagyságához mérek. Magyarország legjobb festői közé tartoznak, és harmadikként melléjük sorolom Balázs Jánost is.

– Milyen anyagokkal dolgozik?

– Mindenféle eszközzel. Szentandrassy arra tanított, hogy nyugodtan lehet kísérletezni, mert a rajz és a festészet összetett dolog. Nem mondhatom, hogy kizárólag akrillal, olajjal, grafitval dolgozom, hiszen az anyagválasztás attól is függ, hogy az ember milyen hangulatban van. Ha éppen kicsit melankolikusabb vagyok, akkor lehet, hogy nehezebb anyagra van szükségem, mondjuk az olajra. De ha vidámabb és lendületesebb a napom, akkor lehet, hogy elég a ceruza.

– Van műterme?

– Nincs. Télen a konyhában festek, nyáron meg kint a teraszon vagy az udvaron.

– A cigány mesék hősei és a legendák motívumai mennyire villannak föl a festményein?

– Visszagondolva arra a lassan húsz évre, amióta alkotok, a képi világban és a tematikában egyaránt megjelentek anélkül, hogy mindez tudatos lett volna. A festészetemben jelen van a szakralitás, ám a képi világ nem minden esetben

kötődik a katolikus egyházhoz. Belső víziókat és érzelmeket ábrázolok, spirituális erő hatja át a művészetem. Mostanában egy istennőt festek, aki kezében tartja az időt. Cigány istennőként jelenik meg, de lehetne akár mexikói is. Az idő szimbóluma a vásznon egy homokóra, amelyben nem a homok pereg, hanem teli van színekkel és különböző örvénylő formákkal. Az elmúlást akarom megfesteni.

– *A színekkel teli homokóra akár a cigány kultúrát, illetve annak elmúlását is jelentheti. Szűkebb környezetében lát reményt a megmaradásra?*

– Az én alternatívám egy apró szellemi közösség, amelyben felnőtt romák és gyerekek is vannak. Nem degradálnám roma klubba, mert annál jóval több, úgy hívják, hogy „Ferkina király udvara”. Egy féllégális, virtuális körről van szó. Nevének története apámhoz, idősebb Kunhegyesi Ferenchez kötődik. Már nagyon beteg volt, oxigénpalackkal tudott csak létezni, és egyfolytában a foteljében ült. A kis unokája minduntalan odament hozzá, nagyon sajnálta, és azt játszották, hogy ő a szolga, és a papa a Ferkina király. A gyerek vitte az ebédet, a vizet a papa asztalához, és mindent, amire szüksége volt. Amikor egyik alkalommal hazajött az óvodából, papírból csinált neki koronát és megkoronázta a papát, Ferkina királyt, aki erre elpityeredett. Apámnak és ennek a „királyságnak” az emlékére lett Ferkina király birodalma a klub neve. Mi megfogadtuk, hogy nem pályázunk sehová és nem fogadunk el semmilyen pénzbeli támogatást. Amióta a „roma integráció” országos mozgalommá vált, központi támogatást élvez, és amelyik mozgalomban pénz van, az megbuktatható. (Tudjuk, hogy meg is bukott.) A Ferkina királyság ennek ellenkezőjéről szól. Nincs konkrét helyünk, egy ideig az egyik iskola napközijében találkoztunk, amit később magántulajdonba adtak, most bekerültünk a művelődési házba. Egyelőre nincs épületünk, rendszeresen kibiciklizem a romatelepre, ahol egy 30-40 fős gyerekcsoport, 7-8 felnőtt roma, meg 5-6 önkéntes szakember, pedagógus és szociológus vár. Közösen próbálunk előrébb lépni. Ahhoz, hogy hathatós változás legyen a gyerekek életében, napi szinten kell velük tartani a kapcsolatot.

A romák egy része az mondja az iskoláról, hogy „én is kiegészítő iskolába jártam, nekem is jó volt ott”. A pedagógusok ugyanakkor az állandó magatartási problémákat emlegetik. Elég, ha csak koszos valaki, nem felel meg higiéniai szempontból. Először a hátsó padba kerül, utána leminősítik és átdobják a kiegészítőbe. Nem veszik észre, hogy lehet, hogy a gyerek azért akarja magára felhívni a figyelmet, vagy éppen azért hiperaktív, mert tehetséges vagy esetleg zseni.

Ferkina király udvarában gondozzuk a tehetségeket. Kisebb-nagyobb sikereink is vannak már. *Együtt könnyebb* címmel, nemrég rajzpályázatot hirdetett a városi Közúti Múzeum. Elmondtam az én kis csoportomnak, hogy létezik egy ilyen lehetőség, körbejártuk a témát, hogy mit jelent a pályázat címe, és néhány instrukcióval segítettük nekik. A cigány önkormányzat biztosította a papírokat, ceruzákat, festékeket, és a gyerekek elkezdtek rajzolni. Ezek a srácok soha nem jártak semmiféle tanfolyamra, szakkörbe. Beadtuk a pályázatokat, az egyik gyerekem első, a másik harmadik lett több száz gyerek közül. Nagyon büszke voltam.

Van egy zseniális focista fiúnk is, aki Kecskemétre ment továbbtanulni. Nem sokkal később kiderült, hogy nem megy a tanulás. Ott ugyanis nem volt mentora, nem akadt mellé olyan ember, aki napi szinten kikérdezte volna. Az

iskola nem készült fel az ilyen problémákra, így a gyerek két tárgyból megbukott, nem tudta folytatni a tanulmányait. Hazajött Kiskőrösre, emiatt kihullott a kecskeméti csapatból, mert a szülők nem tudták fizetni az állandó utazásokat. Ezzel együtt nagyon tehetséges labdarúgó, épp holnap viszem egy barátságos roma mérkőzésre. Most keresünk számára egy olyan új iskolát, ami mellett bekapcsolódhat a sportéletbe is.

A mentorálás napi elfoglaltságot jelent. Reggeltől délig szinte csak ezzel foglalkozom. Több generáció óta ismerem a családokat, ezért előre meg tudom mondani, hogy ki az, aki végig tudja csinálni, és tudom, hogy ki az, aki nem. Nekik azt kellene megérteniük, hogy itt nem csupán a kitörés és felzárkózás lehetőségéről van szó, hanem önmagukhoz, az emberi léthez kell felnőniük. Minden romának azt mondom, hogy éljük meg a roma kultúránkat egészségesen. Romának lenni nem betegség, bármennyire is ezt próbálják elhitetni most már egymással is a romák. Dolgoztam Miskolcon túl, Szendrőládon. Kéthetente jártam egy húsz-harminc fős csoporthoz. Az első feladatuk az volt, rajzolják le, amit a romák saját magukról gondolnak. Az egyik lány azt mondta, nem tud rajzolni. Mondtam, hogy fogalmazza meg valahogy a lapra, le is írhatja. A lány az A/4-es rajzlapra ráírta, hogy „SEMMI”, és kiszínezte a betűket. Ezt gondolja a romákról! Ebből építkezzen az ember!

De mindezek ellenére bízom benne, hogy lesz erőm tovább folytatni Ferdina király udvarát. Abban hiszek, hogy ha mindenki a maga kis településén megtenné azt, amire szükség van, akkor nem kellene nagy országos akciókban gondolkodni, és nem kéne mondvacsínált roma stratégiát kidolgozni, ami Budapestről indulva már a második rostán szétesik. Ha Kiskőrösön elkészül a közösségi roma alkotóház – amire jó esélyünk van –, festészetre tanítom a gyerekeket, de a házat kitölti majd a teljes roma kultúra. Olyan emberekkel szeretnék dolgozni, akik nemcsak szakemberek, hanem a roma közösség aktív, tenni akaró tagjai.

A beszélgetést Rojkó Annamária készítette